

Rapport 12-2014

Hønehauk i Sør-Trøndelag 1994-2013

Runar Jacobsson & Jostein Sandvik

Norsk ornitologisk forening

Partnership for
nature and people

Hønsehawk i Sør-Trøndelag 1994-2013

Runar Jacobsson & Jostein Sandvik

© Trond Haugskott

Norsk Ornitologisk Forening 2014

© NOF - BirdLife Norway

E-mail: nof@birdlife.no

Rapport til: Miljødirektoratet og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Publicasjonstype: Digitalt dokument (pdf)

Forsidebilde: Hønsehaukunge, 19. juni, ca 25 – 30 dager gammel og to uker før utflyging. © Jostein Sandvik.

Redaktør: Ingar Jostein Øien

Anbefalt sitering: Jacobsson R. & Sandvik J., 2014. Hønsehauk i Sør Trøndelag 1994-2013.

NOF-rapport 2014-12. 20 s.

ISSN: 0805-4932

ISBN: 978-8278-52122-9

INNHold

1. INNLEDNING	3
2. MATERIALE OG METODE	4
2.1 DATAINNSAMLING	4
2.2 KONTROLLTIDSPUNKT.....	4
2.3 SØK ETTER NYE LOKALITETER.....	5
3. RESULTATER	6
3.1. HEKKEKONTROLL	6
3.2. KOMMUNEVIS FORDELING.....	9
3.3. REIRTRÆR	11
3.4. RINGMERKING.....	11
3.5. REPRODUKSJON.....	13
3.6. BESTANDESTIMAT	14
4. HOGSTINNGREP OG SAMSPILL MED SKOGNÆRINGA	15
4.1. INNGREPSTYPER	15
4.2. LEVENDE SKOG/NORSK PEFC SKOGSTANDARD	16
4.3. INFORMASJONSFLYT.....	16
4.4. ERFARINGER	16
4.5. NÆRHOGST	17
4.6. EKSEMPEL PÅ BRUDD PÅ LEVENDE SKOGSTANDARDER.....	17
4.7. SKJØTSELSPLANER	19
5. TAKK	20
6. REFERANSER	20

1. INNLEDNING

Hønsehauken har vært etterstebet i årtier, og etter at «Loven om Udryddelse af Rovdyr og Fredning af andet vildt» kom i 1845 viser skuddpremiestatistikker at det har vært drevet utstrakt jakt på hønsehauk i Norge (Selås 1998). Eksempelvis ble det i 30-årsperioden 1886-1916 årlig utbetalt skuddpremie for 4512 hønsehauker (Grønlien 2004).

Hønsehauk ble fredet i Norge i 1971, sammen med mange av de andre rovfuglene. Det var fortsatt unntak fra fredningen om vinteren i noen år i flere fylker i Sør-Norge, og utover på 1970-tallet økte diskusjonen om å oppheve fredningen pga. predasjon på skogsfugl. De to første årgangene av Vår Fuglefauna (1978 og 79) var sterkt preget av denne debatten. I en oppsummering av bestandsutviklingen gjennom 100 år konkluderte Sollien (1979) med at «*beregning av bestandstendensen kan tyde på at bestanden er meget svak, muligens synkende*». Allerede da ble det antydning at årsaken til bestandsnedgangen kunne være hønsehaukens problemer i det moderne skogbruket.

Den norske hønsehaukbestanden ble anslått til ca 2000 par i 1975 (Lid & Schei 1976), men kunnskapsgrunnlaget var svært dårlig. Dette var bakgrunnen til at NOF etablerte et nasjonalt hønsehaukprosjekt i 1983, sammen med VVF (Bergo 1984). I Trøndelag ble det startet registrering av hønsehauk i 1985 i to området, i Leksvik kommune og omkring Trondheim (Tømmeraas og Sandvik 1985). I Sør-Trøndelag ble registreringene gradvis utvidet og omfattet flere kommuner. I 1996 ble det så gjennomført en totalkartlegging av alle kjente hekkelokaliteter på oppdrag fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag (Hagen 1998). Som en oppfølging av dette ble hønsehaukprosjektet i Sør-Trøndelag formalisert og startet i 1997. Det har gått ut på en overvåking av de fleste kjente reirplassene for hønsehauk i Sør-Trøndelag og kartlegging av nye lokaliteter/territorier og nye reir i kjente territorier.

Også i Trøndelag er det helst i gammelskogen vi finner hønsehauken. Reirområdene ligger i storstammet barskog av hogstklasse IV og V så da skjønner en raskt at dette kan skape konflikt i forhold til skogsdrift. Innføringen av bestandsskogbruket midt i forrige århundre har hatt negativ innvirkning på utviklingen av hønsehaukbestanden (Grønlien 2004) og det er et stadig press mot dens leveområder, både i næringssøk og for å finne egnede hekkel plasser. Det er derfor stort behov for å få en så god oversikt som mulig over bestanden av hønsehauk, for å kunne bidra med verdifull informasjon til de som skal forvalte dens leveområder.

Hønsehauk er oppført på den norske rødlista. Den ble i Norsk rødliste for arter 2010 (Kålås mfl. 2010) nedgradert fra kategorien Sårbar (VU) til kategorien Nær truet (NT). Dvs at den er en hensynskrevende art som pga. tilbakegang krever spesielle hensyn og tiltak, og har 5% sannsynlighet for å dø ut innen 100 år.

Denne nedgraderingen blir i visse miljø feiltolket dit hen at bestanden har økt, og at den derfor ikke krever samme hensyn som tidligere. Hvis en ser på kriteriedokumentasjonen står det derimot at det for hønsehauk fortsatt pågår en bestandsnedgang og at den derfor plasseres i kategori NT basert på kriteriet *C1 – Liten populasjon og pågående bestandsnedgang*.

2. MATERIALE OG METODE

2.1 Datainnsamling

Allerede før prosjektet offisielt ble startet ble det gjort mer eller mindre systematiske registreringer i flere kommuner i fylket (Tømmeraas 1986, Sandvik 1996). Materialet som presenteres her er fra 20-årsperioden 1994-2013. Data fra 1994 fram til ca 2000 er i all hovedsak innsamlet av Jostein Sandvik som har mottatt informasjon fra en rekke lokale kontaktpersoner i tillegg til egne observasjoner. Disse notatene ble gjennomgått og systematisert av Runar Jacobsson som senere har stått for innsamling og loggføring av data i prosjektet. All informasjon er registrert i en database, og i forbindelse med dette arbeidet er også historiske data fra gamle viltkart og ringmerkingsdata registrert. Denne rapporten omhandler kun lokaliteter som er kontrollert i perioden 1994 - 2013.

Benevnelsen lokalitet brukes her om hekkeområde/reirområde, og en lokalitet kan inneholde flere reir, mens benevnelsen territorie brukes om et pars leveområde i hekketiden. Under dataregistreringene har en benyttet hekkekodene A – B – C – D med kriterier som vist i tabell 1, etter tilnærmet samme system som Norsk Hekkefuglatlas.

Tabell 1. Hekkekoder og kriterier

Hekkekode	Kriterier
A- ingen hekking	Ingen observasjon eller spor av hønehauk
B- mulig hekking	Et individ observert, reir pyntet, funn av ribb, funn av mytefjær
C- sannsynlig hekking	Par observert
D- påvist hekking	Rugende fugl, egg, unger, ekskrementer på eller under reir, dun på reir og kvister

Registreringene omfatter hekkefunn, hekkesuksess, inngrep (hovedsakelig hogst) på lokalitetene samt ringmerking. Det knytter seg en viss usikkerhet til rapportering av graden på inngrep. Sannsynligvis er det en underrapportering av inngrep utført mer enn 50 m fra reirtrær.

Uten en rekke informanter rundt i kommunene ville det vært umulig å få samlet et slikt datagrunnlag som nå foreligger. All registrering er basert på frivillighet, og lokalkjente kontakter er viktig i et så omfattende prosjekt. I tillegg kommer noen tilfeldige observasjoner fra personer som har sett eller hørt hønehauk og som enten direkte eller via andre har sørget for at opplysningene har blitt kjent og verifisert.

2.2 Kontrolltidspunkt

Tidspunkt for kontroll av lokaliteter er avgjørende for hvor sikre registreringene blir. Hønehauk er en vanskelig art å undersøke. Den eksponerer seg sjelden, men i to perioder i hekkesesongen er det enklere enn ellers å få konstatert dens nærvær. På våren i mars/april kan en i perioder nærmest daglig høre territoriell lydtryk i nærheten av reirområdet og dermed få konstatert at en lokalitet er okkupert. Etter egglegging og i rugetiden er den igjen anonym. Først når ungene er klare til å forlate reiret i månedsskiftet juni/juli blir det igjen liv i hønehaukskogen. Tiggende unger kan høres gjennom hele juli, ja endog ut i august måned. Nye lokaliteter har blitt funnet i slutten av juli og første uke i august ved at unger har blitt hørt. Hvis formålet først og fremst er å påvise hekking, er tiden like etter at ungene forlater reiret mest effektiv. Da er også muligheten størst for å finne nye reir. Metoden er at kjente reir først sjekkes for spor av dun på kvister og ekskrementer på vegetasjonen under reiret. Om dette er

fraværende og man samtidig hører unger tigge, har man konstatert hekking i et hittil ukjent reir. Ungene kan selvsagt være stille på kontrolltidspunktet, men vi har flere ganger fått respons på høy plystring og på det vis også funnet ukjente reir. Det en kan overse ved å foreta kun en slik sen-kontroll, er å få registrert om en lokalitet er okkupert uten at paret har gått til hekking, eller at hekking er avbrutt. I så måte er det en fordel å kunne foreta kontroller også tidlig i hekkesesongen. Funn av mytefjær i reirområdet er også en god indikasjon på at lokaliteten er okkupert. Ikke alle lokaliteter i dette materialet er like godt undersøkt hvert år, og dermed kan hekking ha blitt oversett.

Hønsehauken bruker gjerne en stubbe eller rotvelt som ribb-plass. © Runar Jacobsson

2.3 Søk etter nye lokaliteter

Vi har brukt en del tid på å søke etter nye lokaliteter. Potensielle områder ble oppsøkt i månedsskiftet mars-april for å lytte etter hauk. Om det ikke ble hørt hønsehauk, ble det prøvd med lydavspilling, noe som i enkelte tilfeller gav positivt resultat. Etter at samarbeidet med Allskog ble etablert har også de bidratt med opplysninger om nye reir og lokaliteter.

Antallet kjente lokaliteter har etter hvert blitt så høyt og tidkrevende å følge opp, at leting etter nye har blitt nedprioritert. Søk etter flere nye hekkeområder er sett på som så ressurskrevende at det bør foreligge konkrete tips om det skal brukes mye tid på det. Imidlertid ser en at flere og flere lokaliteter synes å være forlatt i en del kommuner uten at nye hekkeområder er funnet. Derfor bør en kanskje igjen sette inn ressurser for å finne nye hekkeområder.

3. RESULTATER

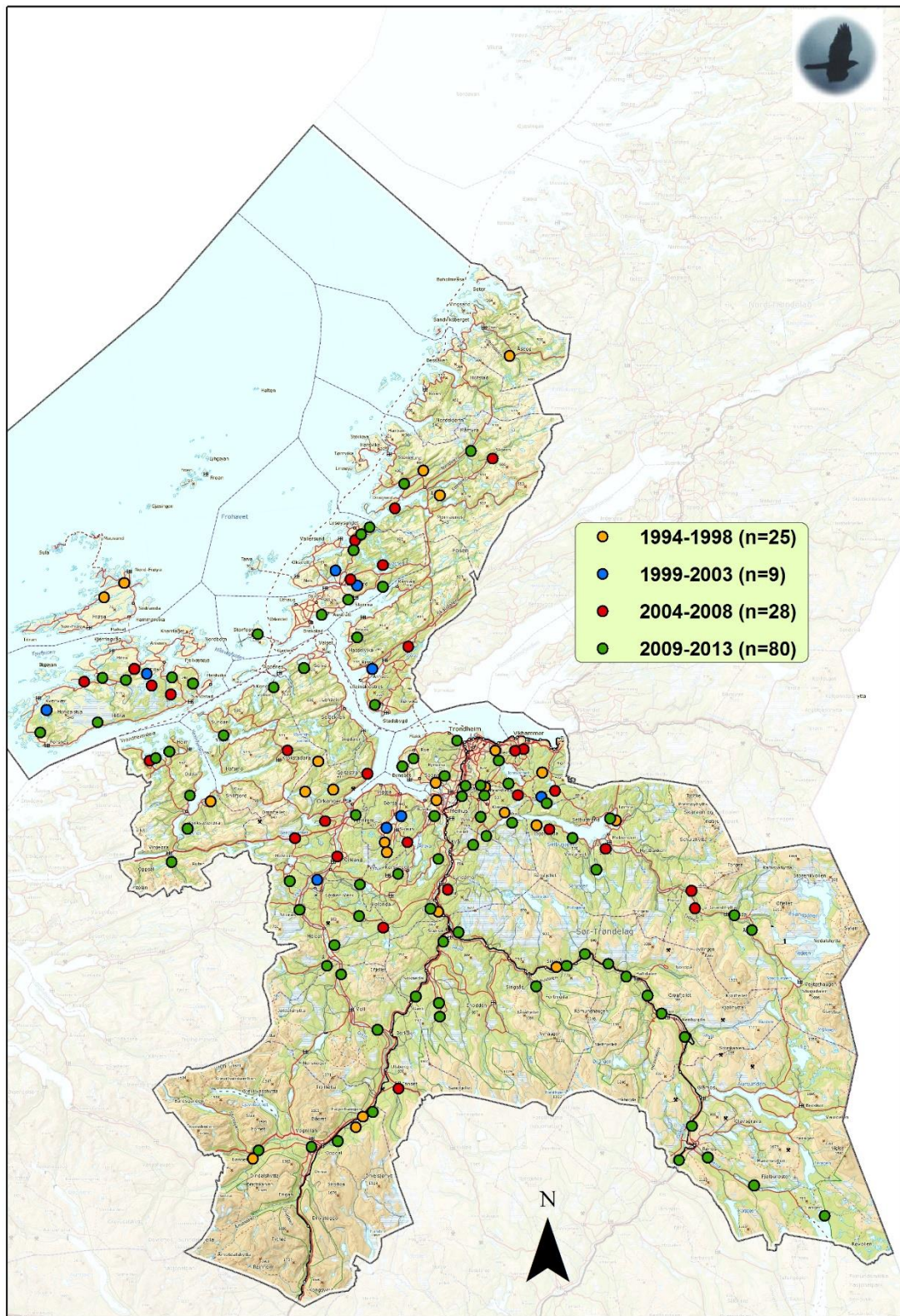
3.1. Hekkekontroll

Det har i perioden 1994-2013 blitt kontrollert 196 lokaliteter. Inkludert her er også en del gamle «utgåtte» lokaliteter fra kommunale viltkart. Dette i håp om å finne reetablering, noe som ikke har lyktes. På 35 lokaliteter ble det aldri registrert hønehauk. Det betyr at det er registrert aktivitet på 161 forskjellige lokaliteter og av disse er det påvist hekking på 142.

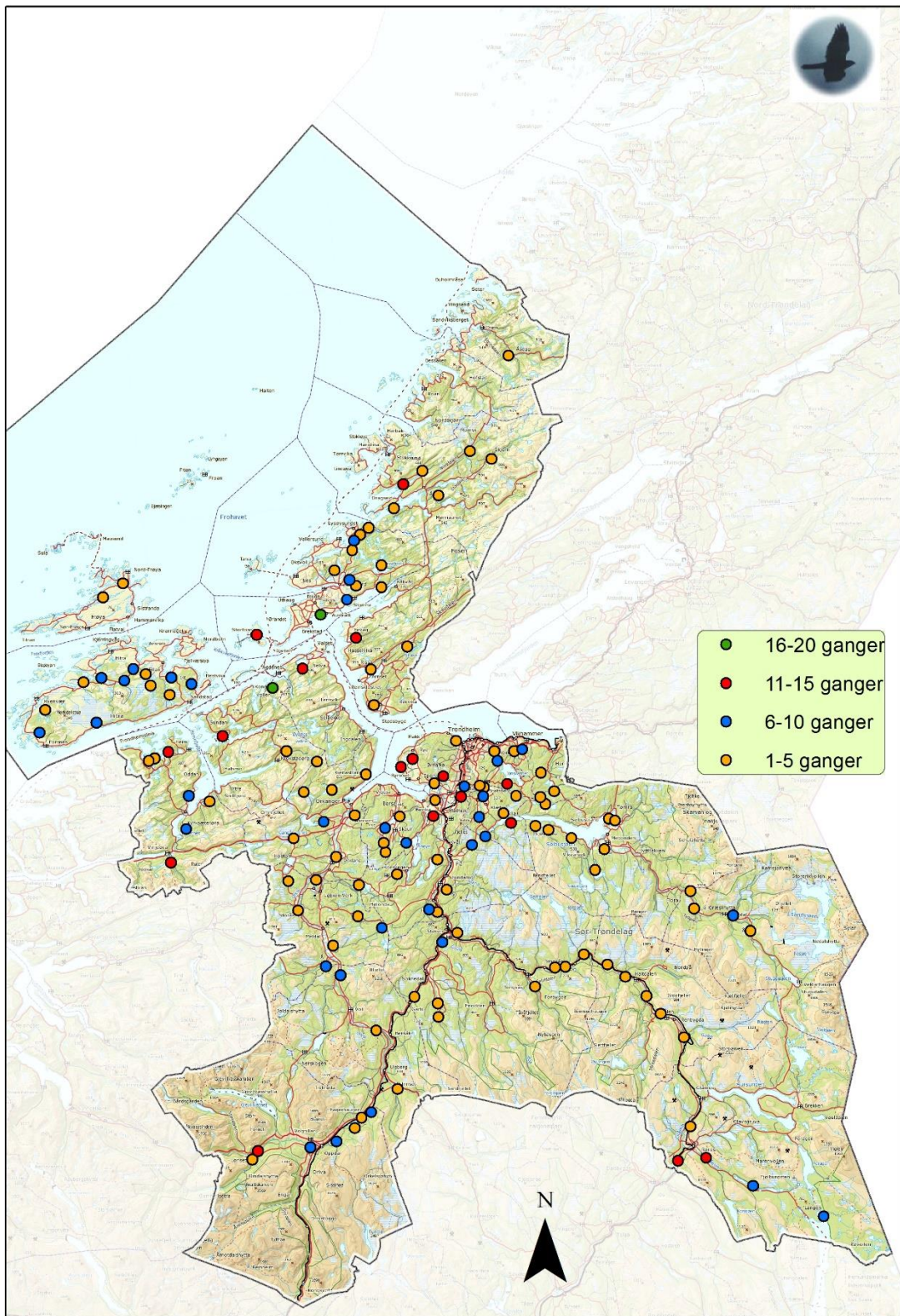
Av disse er 63 nye lokaliteter funnet i prosjektperioden. I snitt er det kontrollert 73 lokaliteter pr år. Det største antall påviste hekkinger i en sesong (2005) er 53, gjennomsnittstallet over 20 år er 34 hekkinger pr år. Ser en kun på de ti siste årene finner en at gjennomsnittlig 53 territorier var okkupert, med et snitt på 41 hekkinger pr år. Dette er et resultat som følger av langt bedre oversikt over hekkeområder enn det en hadde tidlig i prosjektperioden.

Hønehauklokalitet i furuskog. Stige eller annet klatreutstyr må ofte benyttes for å komme opp til reiret for å ringmerke ungene. Røros 26/6 2005.
©Runar Jacobsson

Figur 1. Geografisk fordeling av hønsehauklokalitetene som har vært kontrollert og hatt påvist hekking i perioden 1994 – 2013. Fargekodene angir hvilken femårsperiode det siste gang ble påvist hekking på den aktuelle lokaliteten.

Figur 2. Fordeling av hønsehauklokaliteter, gruppert etter hvor mange år det har vært påvist hekking i perioden 1994 – 2013.

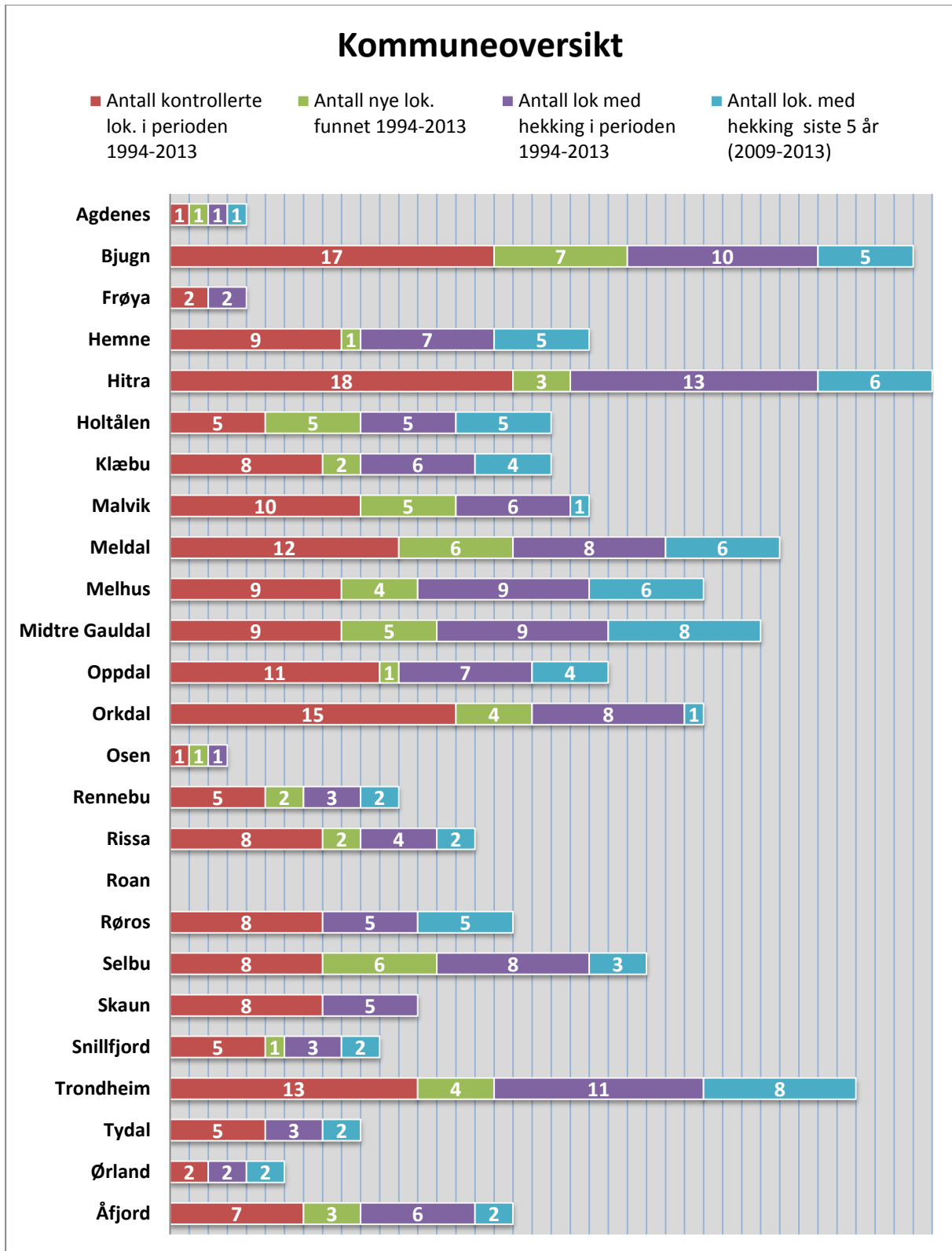
3.2. Kommunevis fordeling

I rapportperioden er det Hitra med 13 og Trondheim med 11 som har flest lokaliteter med registrert hekking. Tett fulgt av Bjugn med 10, Melhus og Midtre Gauldal har ni, mens Meldal, Orkdal og Selbu følger med åtte lokaliteter med påvist hekking. Noen kommuner er bedre undersøkt enn andre, og det vil helt klart påvirke tallene som foreligger. Figur 3 viser nøkkeltall for alle kommuner i Sør-Trøndelag. Som en kan se er det kun i Roan kommune det ikke har vært registrert hekking av hønsehauk, men det skyldes nok at kommunen er for dårlig undersøkt.

Noe som er betenkelig er det lave antall påviste hekkinger i flere kommuner siste fem år. I Skaun er det ikke registrert hekking de siste fem år av rapportperioden, og i Malvik og Orkdal er det kjent hekking på kun én lokalitet i hver av kommunene. Her anbefales det å bruke ressurser for å finne nye hekkeområder.

Hønsehauken legger på friskt bar på reiret gjennom hele hekkesesongen. Hemne 21/6 2003.
© Runar Jacobsson

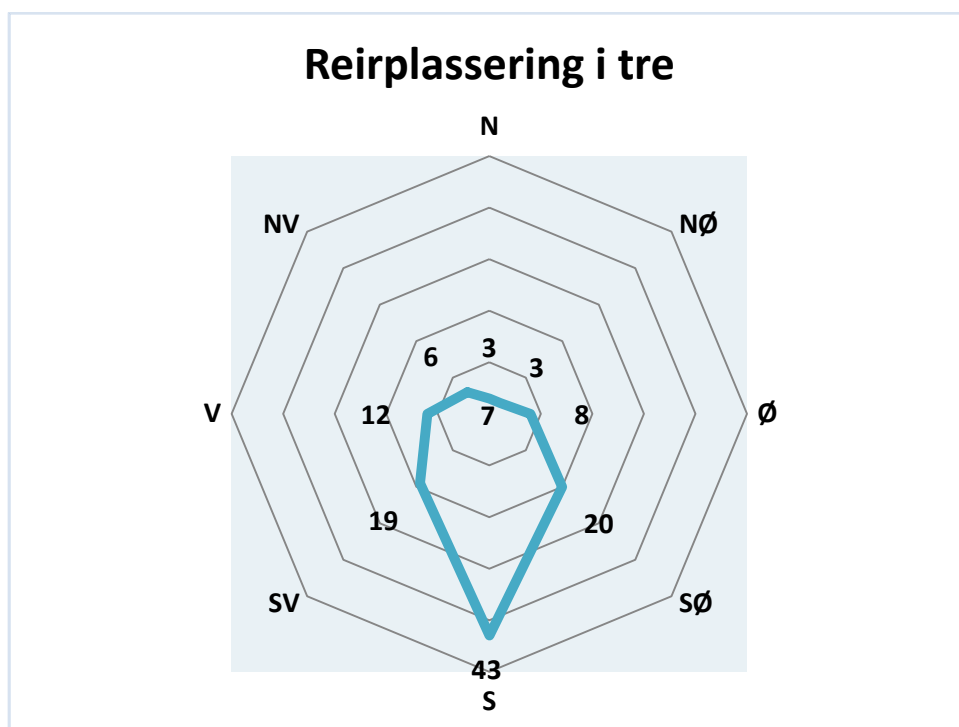
Figur 3 Oversiktstall for hønsehauklokaliteter fra alle kommuner i Sør-Trøndelag.

3.3. Reirtrær

I Trøndelag er det barskogen som er hønsehaukens leveområde og det er ikke uvanlig med flere reir på en lokalitet. Reiområdene ligger gjerne i storstammet barskog av hogstklasse 4 eller 5 (snitt på 45cm i diameter i brysthøyde, n=98 reirtrær). Det er viktig med solide greiner for å klare å bære et hønsehaukreir som etter flere års bruk kan bli 1-2 meter høyt. I gran har en funnet noen reir som er forankret på en misvekst. Det er gjerne ei grein som vokser ca 0,5m ut fra stammen før den gjør en knekk oppover. Det gir et solid fundament og denne plasseringen er neppe tilfeldig.

Tidligere var det antatt at de fleste reir i Sør-Trøndelag bygges i gran, men når en nå har fått en mer helhetlig oversikt, ser en at av 230 registrerte reir lå 141 i furu (61,3 %), 82 i gran (35,7 %), 5 i lerk (2,2 %), 1 i osp (0,4 %) og 1 i bjørk (0,4 %). Det er kystkommunene på Fosen, Hitra, Hemne og Snillfjord sammen med innlandskommunene Oppdal og Røros hvor furu dominerer som reirtre.

Hønsehauken ser ut til å foretrekke å bygge reiret slik at det vender mot sør. Av 121 registrerte himmelretninger på reir, lå 82 reir (67,8 %) vendt i sørlig retning (SV – S – SØ).

Figur 4. Registrerte himmelretninger på 121 hønsehaukreir i forhold til trestammen. Sju reir lå i senter av treet.

3.4. Ringmerking

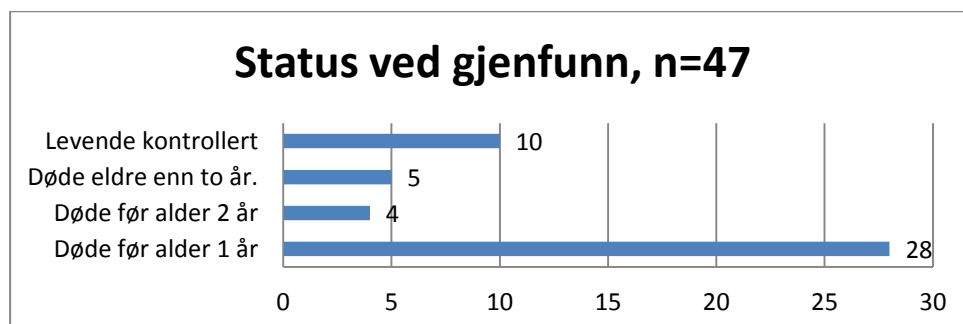
Hønsehaukens reir ligger ofte vanskelig tilgjengelig, noe som kan gjøre ringmerking til en risikabel aktivitet. Klatresele som sikring bør alltid brukes. En jobber da fritt med begge hender og håndteringen av ungene er sikrere og enklere. Vernebriller/visir bør også vurderes selv om hønsehauken normalt ikke går til fysisk angrep på mennesker. Dette er imidlertid individuelt der noen hauer er mer aggressive og uredde enn andre. En kan da kjenne igjen atferden hos et individ fra år til år. Ved to lokaliteter, en i Bjugn og en på Hitra, har ringmerkere blitt fysisk angrepet av aggressiv hønsehauk. I det ene tilfellet satte hauken klørne i øyereionen på

ringmerkeren som heldigvis berget synet. Den andre fikk en ødelagt goretex-jakke som resultat. Dette viser at det er all grunn til å bruke verneutstyr ved ringmerking av hønsehauk.

Noen ganger blir ungene heist ned på bakken før de veies, måles og ringmerkes.
Meldal 23/6 2003 © Runar Jacobsson

Ringmerkingsaktiviteten var størst på slutten av 90-tallet og frem til 2007. Fra Ringmerkingsentralen rapporteres det om 376 merkede hønsehauk i Sør-Trøndelag i rapportperioden. 47 (12,5%) av de merkede haukene er gjenfunnet. En 1k hunn merket som reirunge i Meldal ble i november samme år kontrollert av en ringmerker ved Malmø i Sverige, 87 mil unna. Den eldste i dette materialet var en hunn ringmerket i Ørland kommune. Den ble fanget i et andeoppdrett på Hitra 9 år senere og sluppet fri et stykke unna funnstedet. Det hører vel med til sjeldenhetene at et helt kull på tre ringmerkede unger blir gjenfunnet, men det skjedde med tre unger som ble merket i Hemne i juni 1994. I november -94 ble den første funnet død i Rindal, Møre og Romsdal. Året etter, i juli, ble nummer to funnet død i Sauda, Rogaland. Den siste i søskenflokken ble nesten 6 år, funnet død i Tingvoll, Møre og Romsdal den 1. mai 2000.

Figur 5. Aldersfordeling på de 47 gjenfunn av de totalt 376 hønsehaukene som er ringmerket i Sør-Trøndelag.

Spesielt kan det nevnes at det i juli 2001 ble funnet en våt og forkommen hønsehauk hunn i Trondheim. Ringen den bar viste at den ble ringmerket i Verran kommune, Nord-Trøndelag i 1985, med andre ord var den litt over 16 år gammel. Dette var litt over to år mer enn den tidligere rekorden i Norge (Bakken mfl. 2003), og er en av de eldste gjenfunn av hønsehauk i Europa (Stav 1992). Funnet ble gjort kun 1 km fra en tradisjonell hekkeplass som en måned tidligere ble kontrollert med status mislykket hekking med to egg i reiret.

Resultater av gjenfunn er vist i figur 5, og viser at de fleste av hønsehaukene er funnet døde (79 %), og at hele 60 % ble funnet døde før de var ett år. Dette er i samsvar med det totale norske gjenfunnsmaterialet som viser at gjennomsnittlig levealder for hønsehauker merket som reirunger er 1,0 år. I tillegg viser materialet fra Midt-Norge at disse ungfuglene streifer lenger enn de som er født andre steder i landet og de fleste som blir funnet om høsten og vinteren blir funnet i kyststrøk (Bakken mfl. 2003).

God byttedyrtilgang er viktig for å overleve vinteren. Her har en 1k hønsehauk hunn inntatt et solid måltid.
Hitra, 5/11-2013
© Martin Pearson

3.5. Reproduksjon

Hønsehauken legger normalt 2-4 egg, sjelden 5. Å få registrert et sikkert ungeantall er vanskelig da reirene ofte ligger høyt og utilgjengelige. I månedsskiftet juni-juli er ungene klare for å forlate reiret og vil da eksponere seg lettere. I prosjektperioden ble det påvist 672 hekkinger, der kullstørrelse ble registrert i 521 tilfeller. Her må det legges til at om det var tvil om 1 eller 2 unger, 2 eller 3 unger, ble minimumstallet valgt. Det skal også nevnes at flere registreringer ble gjort under ringmerking før flygedyktig alder slik at det da er snakk om maksimumstall. Tilsammen ble det registrert 1143 unger, noe som gir en gjennomsnittlig kullstørrelse for alle år på 2,19 unger pr hekking med dokumentert resultat. Dette tallet er igjen brukt i de tilfellene der en vet det har vært hekking, men ikke har fått registrert antall unger. Fordelingen av ulike kullstørrelser er angitt i tabellen nedenfor.

Tabell 2. Kullstørrelse i 521 kontrollerte hekkinger i perioden 1994 – 2013.

Kullstørrelse	0 unger	1 unge	2 unger	3 unger	4 unger	5 unger
Antall kull	16	101	205	165	33	1

Gjennomsnittlig antall unger per påvist hekking var 2,19. Hvis en regner med alle okkuperte territorier som ikke hadde påvist hekking (kode B og C) blir reproduksjonsraten på 1,65 pr okkupert territorium.

Tabell 3. Samlet oversikt over kontrollerte hønsehaukterritorier i 1994-2013, med oppsummering av kullstørrelse og reproduksjonsrate.

Periode	Antall kontrollerte territorier	Okkuperte territorier kode B+C+D	Kode D, Påvist hekking	Kode C, Sannsynlig hekking (par obs.)	Kode B, Mulig hekking (ett ind obs.)	Antall hekkinger m/kjent ant unger	Kjent antall unger registret	Gj.snitt antall unger/år	Antall hekkinger m/ukjent ant unger	Estimert antall unger v/ukjent res	Reproduksjonsrate pr. okkuperte territorium
1994	27	25	22	1	2	5	15	3,00	17	37,23	2,09
1995	30	28	25	1	2	7	16	2,29	18	39,42	1,98
1996	61	30	20	5	5	15	33	2,20	5	10,95	1,47
1997	43	32	22	7	3	17	38	2,24	5	10,95	1,53
1998	58	37	24	4	9	13	28	2,15	11	24,09	1,41
1999	48	32	24	1	7	17	41	2,41	7	15,33	1,76
2000	56	38	27	4	7	20	42	2,10	7	15,33	1,51
2001	73	44	33	1	10	24	51	2,13	9	19,71	1,61
2002	78	49	36	4	9	25	62	2,48	11	24,09	1,76
2003	93	49	32	2	15	24	65	2,71	8	17,52	1,68
2004	96	56	42	1	13	41	104	2,54	1	2,19	1,90
2005	102	66	53	2	11	46	96	2,09	7	15,33	1,69
2006	89	47	32	1	14	27	58	2,15	5	10,95	1,47
2007	95	59	44	4	11	40	82	2,05	4	8,76	1,54
2008	94	62	52	3	7	36	66	1,83	16	35,04	1,63
2009	86	56	43	3	10	37	73	1,97	6	13,14	1,54
2010	96	61	51	0	10	48	109	2,27	3	6,57	1,89
2011	90	49	40	0	9	33	74	2,24	7	15,33	1,82
2012	73	37	30	3	4	26	48	1,85	4	8,76	1,53
2013	76	35	20	4	11	20	42	2,10	0	0,00	1,20
Total	1464	892	672	51	169	521	1143	2,19	151	331	1,65

3.6. Bestandsestimat

Det finnes ingen formel for å gi et godt estimat på antall hekkende par hønsehauk. Det vil være vanskelig å unngå subjektive vurderinger og slike vurderinger vil også være gjenstand for diskusjon.

Tidligere er det gjort bestandsestimat basert på en normalavstand mellom hønsehaukreirene på 5 km, noe som gir territorier på 20 km² per par når en ser arealet som en sirkel med radius lik halvparten av normalavstand. Dette arealet er igjen delt på totalt areal av produktiv skog i Sør-Trøndelag (3617 km² ved Landskogtaksering 1988) med et resultat på 150-180 hekkende par (Bergo 1992) og senere estimert av J. Sandvik til 120-150 par (Grønlien 2004). Et radiomerkingsprosjekt i Trøndelag på slutten av 1990-tallet viste stor variasjon i areal på leveområde i hekketiden (Nygård mfl. 2001). To nabopar i Trondheimsområdet hadde 20 km² og 40 km² og de hadde nesten ikke overlappende områder (Nygård mfl.1998). Dette viser stor

variasjon i arealbruk og aktivitetsområde. Det kan bety at anslaget blir for høyt ved å bruke normalavstand og totalt areal produktiv skog. Vi vil likevel bruke normalavstand for Sør-Trøndelag og gjøre noen vurderinger omkring dette.

I Sør-Trøndelag har vi brukt 46 nabopar med avstand fra 2,6 km til 8,7 km mellom parene og finner en normalavstand på 5,6 km mellom naboreir noe som gir et areal for hvert par på 25 km². Større avstander mellom nabopar er utelatt da en ikke kan se bort fra at det finnes ukjente lokaliteter mellom de kjente. De to parene som hekker så tett som 2,6 km har tilhold i et område med meget god byttedyrtilgang hele året. Det er sjelden naboavstanden kommer under 4 km, men i noen områder kan det se ut til at topografiske forhold som f.eks. en dal eller en fjordarm kan gjøre sitt til at avstanden mellom to naboreir er mindre enn 4 km.

Hvis en ser på resultatene de siste ti år, er det et snitt på 41 påviste hekkinger pr år. Så kan en gjøre noen vurderinger over hvor mange ukjente territorier som finnes. Hvis en antar at det årlig er tre ukjente hekkende par i hver av fylkets 25 kommuner, kommer en totalt opp i ca 115 hekkende par. Øker en anslaget til fire ukjente par pr kommune, er en oppe i ca 140 par. Fire ukjente par i hver kommune kan for noen kommuner være reellt, for andre absolutt ikke, så dette anslaget antas å være noe for høyt.

I hekkeresultatene for de ti siste år ser vi også at det i snitt er 10 territorier som årlig er okkupert uten at det blir registrert mer enn ett individ som markerer i hekkeområdet. Muligheten for at det andre individet er oversett er til stede, men ved senere kontroll er uansett hekking ikke registrert. Er dette et naturlig «hvileår»? Normalt hekker hønsehaukene hvert år, men om et individ faller bort i løpet av vinteren, vil det være naturlig at et nytt individ kommer inn om bestanden er bærekraftig og har et overskudd med ikke-hekkende individer. At ett år gamle hunner i noen tilfeller er funnet hekkende er også et mulig tegn på en liten bestand av voksenfugler.

Ved siste Landskogtaksering 2000-2004 er andelen produktiv skog i Sør-Trøndelag oppgitt til 412 500 hektar eller 4125 km². Andelen «ideell hønsehaukskog» i hogstklasse IV og V på høg bonitet er bare litt over 1000 km². Selv om mange lokaliteter ligger i slik skog, vet vi også at flere lokaliteter ligger i områder med lavere bonitet. Om en skal bruke produktiv skog for å estimere bestanden, kan en utelate hogstklasse I og II og bruke arealet av hogstklassene III – IV – V (alle boniteter). Dette arealet utgjør 3150 km², og vil da gi et estimat på 126 hekkende par. Dette er et estimat som ikke høres unaturlig ut, i forhold til tankerekken ovenfor, samtidig som redusert areal kan sees på som en kompensasjon for den store variasjon i arealbruk som Nygård mfl. (2001) viser til.

Ut fra disse vurderingene anslår vi hønsehaukbestanden i Sør Trøndelag nå til å være 90 – 130 hekkende par.

4. HOGSTINNGREP OG SAMSPILL MED SKOGNÆRINGA

4.1. Inngrepstyper

Det finnes mange former for inngrep og forstyrrelser. Paintball, orienteringsposter ved reirtre og trening av redningshunder i reirområdet er eksempler på registrerte forstyrrelser.

Hyttebygging, veibygging og hogst er ikke bare forstyrrelser, men varige inngrep, og av disse er hogst den største trusselen mot hønsehaukens leveområder.

4.2. Levende skog/Norsk PEFC skogstandard

Levende Skog-standarden ble innført i 1998 og er en standard for et bærekraftig norsk skogbruk som skal ta hensyn til miljø og friluftsliv. Den ble etablert som følge av stadig større fokus fra det internasjonale markedet på produkter laget av tømmer fra et miljøsertifisert skogbruk.

For at hogst skulle skje i samsvar med Levende Skog, laget Skogeierforbundet i 2004 i samråd med skogeierforeninger og ornitologimiljøer retninglinjer for hogst i og nær hønsehauklokaliteter. Med ønske om en mest mulig lik praktisering hos de sertifiserte skogbedriftene fulgte Norges skogeierforbund opp dette i 2011 i et notat med «anbefalt hensyn til rovfugler og ugler ved hogst og skogbrukstiltak». Dette for å ivareta de generelle bestemmelsene i naturmangfoldsloven og skogbrukslovens §4 om å ta hensyn til miljøverdier ved hogst og skogbrukstiltak. Tre viktige punkt for hensyn til hønsehauk er:

- I hekketiden fra 1. mars til 31. juli skal det ikke foregå forstyrrende hogst eller skogbruksaktivitet innenfor radius 200m fra reirtre.
- Det skal heller ikke hogges nærmere reir enn 50m og reirområdet og omliggende skog skal ikke settes igjen som ei isolert øy i landskapet.
- Hvis det ikke er registrert hekking de fem siste år eller mer, frigis området for hogst.

I praksis synes dette vanskelig å etterleve da økonomiske interesser og subjektive vurderinger ser ut til å gå foran vern av nøkkelbiotoper. Et eksempel på dette omtales i avsnitt 4.6.

4.3. Informasjonsflyt

I prosjektperioden har vi opplevd at lokaliteter har blitt hugget mens grunneiere/skognæring har påberopt seg uvitenhet om hønsehaukens nærvær. Kartlegging av miljøverdier synes mange ganger helt fraværende. Spørsmålet ble da om hønsehauken ville vært bedre tjent med større åpenhet omkring beliggenheten av de forskjellige reirområdene. Ville det vært bedre om vi utvekslet informasjon med Allskog, slik at de kunne registrere lokaliteter i sine kart samtidig som grunneiere ble informert? Dette har vært prøvd før i andre fylker med vekslende hell (Knoff 1999), men i samråd med Fylkesmannen i Sør Trøndelag (FMST) ble det bestemt at på forespørsel skulle Allskog få tilgang til posisjoner for kjente hekkeområder. Formålet var da at denne informasjonen skulle bringes videre til grunneiere og samtidig danne grunnlag for hogstplanlegging og utarbeidelse av skjøtselsplaner.

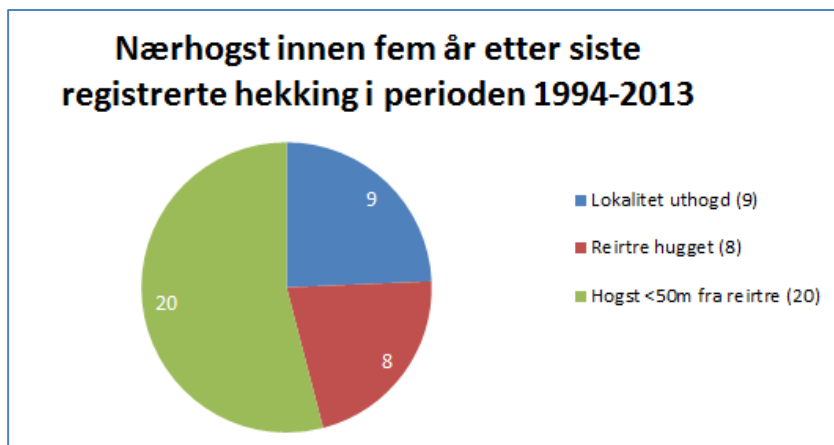
4.4. Erfaringer

Mange grunneiere er positive til å ha hønsehauk i skogen sin, men det erfares dessverre også det motsatte. Gamle nedarvede holdninger om bekjempelse av rovvilt lever godt i enkelte miljøer den dag i dag. Det er påfallende at aktive lokaliteter blir utsatt for hogst ett år eller to etter at de er blitt gjort kjent. Lokaliteter som ligger i det en kan kalle skrinnganskog har blitt utsatt for det som kan se ut som målrettet hogst. Kun små teiger som omfatter reirområdet er noen ganger hogget ut.

De registreringer av inngrep som er gjort viser et urovekkende antall brudd på de anbefalinger som foreligger. Avstanden mellom liv og lære er stor og skognæringas ønske om å fremstå som miljøbevisst har flere ganger vist seg å være vanskelig å etterleve.

4.5. Nærhogst

I løpet av de siste 20 årene er det registrert 37 hogstinngrep nærmere enn 50 meter (Nærhogst) fra reirtrær innen 5 år etter siste registrerte hekking. Dette er fordelt på 30 lokaliteter. Inngrep i området 50-100m fra reir er dessverre for dårlig dokumentert og behandles derfor ikke her.

Figur 6. Nærhogst er hogst nærmere enn 50m fra reir innen fem år etter siste hekking.

Av 13 nærhogstberørte reiområder i 10-årsperioden 94-2003 var det kun ett reir som ble forsøkt brukt etter at det ble berørt av hogst. I sju av territoriene ble det registrert hekking i nye reir en eller flere ganger i perioden 2004-2008 og i siste femårsperiode 2009-2013 er kun seks territorier fremdeles okkupert. Det kan synes som at med god næringstilgang er toleransen for inngrep større. Dette ser en tydelig i et område nær søppelfyllinga i Trondheim der to par har hekket kun 2,6 km fra hverandre, tross stadig økende menneskelig aktivitet. Hogst og utbygging ser nå likevel ut til å ha gjort slutt på hekking, i hvert fall på en av lokalitetene. I 10-årsperioden 2004-2013 er 17 lokaliteter berørt av nærhogst hvorav ni er okkupert minst én gang siste fem år. Hvor mange som er aktive om ytterligere fem år vil tiden vise.

4.6. Eksempel på brudd på Levende Skog-standardene

Vinteren 2010 ble en tradisjonell lokalitet gjennom flere tiår kraftig berørt av hogst. Prosjektet var informert om at det var et sterkt ønske om å hogge ut området. Reirposisjoner var gjort kjent for Allskog som sto for hogsten, og det ble forsikret om at nødvendige hensyn skulle bli tatt. Virkeligheten ble en helt annen. Under befarung i slutten av februar ble vi møtt av et trist syn. Det var utført flatehogst tvers igjennom området (rød markering), 33da skog var avvirket og det var hogd inntil 25m fra reirtreet. Rapport ble sendt til Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Allskog.

Figur 7. Hogst på en hønehauklokalitet. Området innenfor den røde linjen ble uthogd vinteren 2010 og året etter ble skogen innenfor den blå linjen avvirket. Foto: www.norgebilder.no

Allskog foretok etter dette en egen befaring og deres egen avviksrappport taler for seg selv. Der står blant annet følgende:

«Forholdet til krav i Levende skogstandardene.

- Det er utført flatehogst innenfor en sone med radius 50 meter fra hønehaukreiret. Dette er et brudd på Levende Skogstandard nr. 4 om forvaltning av biologisk viktige områder (jfr. retningslinjer beskrevet i "Hensyn til hønehauk og storfugl" – notat fra Norges Skogeierforbund).
- Reiret med omkringliggende skog er etter hogstinngrepet isolert som en "øy" i landskapet. I følge overnevnte notat er dette noe som skal unngås ved hogst i nærheten av reirtrær.
- Kravet til kantsoner er relativt romslig definert i Levende Skogstandarden. Økologisk funksjon er imidlertid et nøkkelbegrep, og her er stabilitet, kantsonenes betydning som leveområde for arter som krever stabile miljø, samt innslag av gamle trær og død ved viktige faktorer. Når det gjelder hogsten på Rangåmoen synes særlig kantsonen mot vest for smal til å ha en tilfredsstillende økologisk funksjon. Over en strekning på ca 70 m er kantsonen ca 10 bred på det smaleste. Dette gjør at den mer er å betrakte som en gjensatt trerekke enn en funksjonell kantson.
- Det er ikke gjensatt levende livsløpstrær på hogstflata. Dette er trolig begrunnet i faren for vindfelling ved at store trær blir stående eksponert på ei snau flate. Flatestørrelsen tilsier i dette tilfellet at 30-35 trær skal defineres som livsløpstrær. Det forutsettes at disse kan identifiseres.
- Under Hønehaukprosjektets befaring ble det funnet et nytt reir, som etter hogsten står helt i flatekant i vestre del av driftsområdet. I og med at reiret var ukjent på tidspunktet for planleggingen av drifta kan ikke dette betraktes som et brudd på Levende Skogstandard 4.

Oppsummert så har hogsten på Rangåmoen resultert i at det er hogget for nært 2 hønehaukreir, det ene var kjent på forhånd og et annet ble oppdaget i etterkant av "Hønehaukprosjektet i Sør-Trøndelag". I

tillegg har for smale kantsoner mot øst og vest resultert i at den nordre del av moen er isolert som en "øy". Hekkelokaliteten er ved dette forringet. Det er imidlertid fortsatt et ca 150 da sammenhengende gammelskogområde sør for hogstflata, og området som helhet skulle derved forstst være godt egnet som leveområde både for hønsehauk og andre arter knyttet til gammel skog.»

Her var det flere brudd på Levende Skog-standardene, men det konkluderes med at området fortsatt er godt egnet for hønsehauk og andre gammelskogsarter, men historien sluttet ikke der.

De 150 dekar gjenstående skog skulle imidlertid bli ytterligere redusert. Året etter, vinteren 2011, ble det foretatt en ny hogst i hekkeområdet (blå markering). Denne gangen ble hogstgrenser fysisk markert med plastbånd etter en slags skjøtselsplan. Det ble ikke registrert hekking i 2011 og 2012, men i 2013 hekket paret i det sørlige området med gjenværende skog. Denne gangen i et kunstig reir satt opp i 2003. Det var første gang dette reiret ble brukt, og det blir spennende å følge utviklingen her i årene som kommer.

4.7. Skjøtselsplaner

Vi har tro på økt samarbeid med skognæringa for å berge mest mulig av det som står igjen av hønsehauklokaliteter. Bruk av skjøtselsplaner ved hogst nær hønsehauklokaliteter har i Sør-Trøndelag vært lite brukt. Det er kostnadskrevenende, men skal den miljøsertifiserte skognæringa unngå flere pinlige brudd på de retningslinjer som foreligger, må de få faste rutiner for utarbeidelse av hogstplaner. Vi har signaler på at dette blir tatt mer på alvor, og i Trondheim var NOFs Hønsehaukprosjekt informert om en hogst med hogstplan vinteren 2012. Først om noen år vil en kunne si om dette har vært vellykket, men så langt ser det positivt ut med registrert hekking både i 2012 og 2013 på denne lokaliteten. Samtidig tilligger det kommunene et ansvar å følge opp og informere grunneiere om de tilskuddsordninger som finnes ved å avstå fra hogst. Dette er nok veien å gå i fremtiden og i tillegg bør skognæringa søke å ha en god dialog med NOF og foreningens lokallag for å få så god informasjonsutveksling som mulig.

Bilde fra den omtalte hogsten der reirområdet øverst til høyre sto igjen som en øy i terrenget. Med bedre kommunikasjon mellom skognæring og NOF vil en kunne unngå slike hogsttilfeller som dette. Klæbu 2010
© Runar Jacobsson

5. TAKK

Vi retter en stor takk til alle som har bidratt med innsamling av data i prosjektet. Deres innsats i felt har skaffet viktige opplysninger omkring hønsehauken og dens leveområder. Vi takker også Bjørn Rangbru ved Fylkesmannen i Sør-Trøndelag for hjelp til utarbeidelse av kartdata i rapporten. Miljøvern-avdelingen hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag takkes også for mangeårig økonomisk støtte til driften av prosjektet gjennom tildelinger fra Viltfondet.

6. REFERANSER

- Bakken, V., Runde, O. & Tjørve, E. 2003. Norsk ringmerkingsatlas. Vol 1. Stavanger Museum, Stavanger.
- Bergo, G. 1984. Prosjekt hønsehauk. Vår Fuglefauna 7: 235-236.
- Bergo, G. 1992. Bestandsstørrelse, reirhabitat og reproduksjons-biologi hjå hønsehauk. Fylkesmannen i Hordaland, Miljøvern-avdelingen. R. nr. 5/92.: 1-31
- Grønlien, H. (red.): Hønsehauken i Norge. Bestandens status og utvikling siste 150 år. NOF Rapportserie 5-2004.
- Hagen, T.K. 1998 Hønsehauken – Årets fugl 1998. Vår Fuglefauna 21: 16-18
- Knoff C. 1999. Blir bestandsskogbruket hønsehaukens bane? Vår Fuglefauna 22: 81-86
- Kålås, J.A., Viken, Å., Henriksen, S. og Skjelseth, S. (red.). 2010. Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken, Norge.
- Lid, G. og Schei, P.J. 1976. Dagrovfugler og ugler. En oversikt over status 1975. Norsk Natur 12: 22-26.
- Nygård, T., Halley, D. J., Wiseth, B., Grønnesby, S. & Grønlien, P. M. 1998. Hva skjer med hønsehauken? Vår fuglefauna 21: 5-10.
- Nygård, T., Halley, D. J., Wiseth, B., Grønnesby, S. & Grønlien, P. M. 2001. Hønsehauken i skogbrukslandskapet. NINAs strategiske programmer 1996-2000: Virkninger av fysiske naturinngrep – systemøkologisk innretting. Sluttrapport. NINA Temahefte 16: 1-98.
- Sandvik, J. 1996. Hønsehaukens status i Sør-Trøndelag. s. 16-19. I Nygård, T. & Wiseth, B. 1996 (red.) Hønsehauken i skogbrukslandskapet. Rapport fra et symposium 23-24 mars 1995 ved NINA Trondheim og Høgskolen i Nord-Trøndelag. – NINA Temahefte 5: 1-41.
- Selås, I. 1998. Rovfuglsynet før og nå – med særlig vekt på hønsehauken. Vår Fuglefauna 21: 53-59.
- Sollien, A. 1979. Bestandsutviklingen hos hønsehauk, *Accipiter gentilis*, i Norge de siste 100 år. Vår Fuglefauna 2: 95-106.
- Stav, R. 1992. Världshögsta ålder av vilda fåglar. Ringmerkaren 4: 174-185.
- Tømmerraas, P.J. 1986. Prosjekt hønsehauk i Trøndelag 1985. Trøndersk Natur 13: 97-100.
- Tømmerraas, P.J. & Sandvik, J. 1985. Registrering av hønsehauk. Trøndersk natur 12: 27-28.